

УДК 37. 013. 74

Гупал М. О.
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ У НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті розглядається проблема формування іношомовної компетенції студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів. Зроблена спроба показати, що це завдання найбільш ефективно вирішується з допомогою активних методів навчання. Аналізуються особливості активних методів навчання та підходи до їх класифікації.

Ключові слова: іношомовна компетенція, активні методи навчання, професійна підготовка, особистісно-орієнтований підхід, педагогічні прийоми, мотивація, проблемність, адекватність, самоконтроль.

Гупал М. А. Активные методы обучения иностранному языку студентов неязыковых специальностей высших учебных заведений как средство вовлечения в учебно-познавательную деятельность. В статье рассматривается проблема формирования иноязычной компетенции студентов неязыковых специальностей высших учебных заведений. Сделана попытка показать, что эта задача наиболее эффективно решается с помощью активных методов обучения. Анализируются особенности активных методов обучения и подходы к их классификации.

Ключевые слова: иноязычная компетенция, активные методы обучения, профессиональная подготовка, личностно-ориентированный подход, педагогические приемы, мотивация, проблемность, адекватность, самоконтроль.

Gupal M. A. Active methods of teaching foreign language to non-linguistic students of higher educational institutions as a mean of engaging in educational-cognitive activity. The article touches upon the problem of foreign language competence formation of non-linguistic students of higher educational institutions. The attempt to show that this task is solved most effectively by using active methods of teaching is done in the article. The features of active methods of teaching and approaches to their classification are analyzed in the article.

Key words: foreign language competence, active methods of teaching, professional training, personality-oriented approach, motivation, problematic, adequacy, self-control.

Зміцнення державності України, соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, інтеграція в Європу вимагають інноваційних підходів до вивчення іноземних мов задля інтенсифікації та оптимізації навчального процесу. В процесі тісного співробітництва з іншими країнами в науково-технічній, економічній, культурній, освітній сферах з'явилась потреба держави в компетентних, мобільних і конкурентоспроможних фахівцях. Ситуація на ринку праці диктує необхідність модернізації систем вищої освіти, а саме підсилення її професійної складової. При цьому особлива роль відводиться іноземній мові, володіння якою на сучасному етапі стає невід'ємним атрибутом успішного фахівця будь-якої галузі.

Насправді, на практиці виявляється, що більшість студентів, які навчаються на немовних спеціальностях вищих навчальних закладів, не лише не готові до спілкування іноземною мовою, але й не володіють необхідним лексичним мінімумом, не знають елементарних правил граматики, не кажучи вже про фонетику чи ритміку іноземної мови.

Створення європейського простору вищої освіти ставить складні завдання щодо збільшення мобільності студентів, більш ефективного міжнародного спілкування, меншого доступу до інформації та більш глибокого взаєморозуміння [9]. Набуває актуальності розвиток іношомовних інтегрованих умінь студентів у процесі вивчення певних дисциплін навчального циклу іноземною мовою.

Вивченням проблеми оцінки якості професійної підготовки займалися багато вчених: А. Леонтьєв, О. Пассова, Х. Піфо, Ю. Бабанський, В. Сафронова, С. Тер-Мінасова, О. Тарнопольський.

Протягом двох останніх десятиліть поживавився інтерес до комунікативного підходу у вивченні іноземних мов таких вчених, як В. Аллен, М. К. Холідей, Р. Х. Робінс, Г. Відоусон.

Слід відзначити праці вчених близького зарубіжжя (Н. І. Гез, Г. А. Китайгородська, І. В. Рахманов) і вітчизняних дослідників (Г. П. Богуславська, В. А. Бухбендер, Ю. В. Гнаткевич, С. А. Маслико), які розробили теоретичну основу комунікативної методики навчання іноземній мові і визначили її головну функцію – реалізацію принципу комунікативної спрямованості. Комунікативне навчання ставить за мету оволодіння студентами комунікативною компетенцією, яка дозволяє практично реалізувати засвоєння ними умінь і навиків для успішного вирішення комунікативних завдань. Одним із засобів досягнення цієї мети можна назвати активні методи навчання почали широко розроблятися в другій половині 60-х та на початку 70-х років

минулого століття в дослідженнях психологів і педагогів. Велику роль у становленні і розвитку активних методів навчання відіграли роботи М. М. Бірштейн, Т. П. Тимофєєвського, І. М. Сироежкіна, С. Г. Гідрович, Р. Ф. Жукова, В. Н. Буркова, Б. Н. Христенко, А. М. Смолкіна, В. Ф. Комарова. Свій внесок у запровадження активних методів навчання внесли А. М. Матюшкін, Т. В. Кудрявцев, М. І. Махмутов, І. Я. Лернер, М. М. Леві. На дослідження цих питань орієнтована і ця робота.

Метою її написання є намір проаналізувати проблеми мовної підготовки студентів немовних спеціальностей, визначити причини низької ефективності викладання іноземних мов, на основі досліджень зробити спробу визначити роль активних методів навчання в процесі формування іншомовної професійної комунікативної компетенції у студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів.

На сучасному етапі розвитку науки і техніки, культури і освіти оволодіння іноземною мовою стає обов'язковим для фахівця будь-якого профілю. Відповідно до стандарту дисципліни «іноземна мова» для студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів навчання іноземній мові повинно носити комунікативно-орієнтований і професійно-спрямований характер. Це означає, що метою дисципліни є досягнення студентами рівня комунікативної компетенції, на якому можливе використання іноземної мови у професійній діяльності, а також з метою самоосвіти. Фахівець повинен бути підготовлений до налагодження міжкультурних наукових зв'язків, участі в міжнародних конференціях, вивчення зарубіжного досвіду у відповідній галузі науки і техніки, а також до здійснення ділових контактів.

Головними орієнтирами у розвитку сучасної педагогічної науки стають гуманізація та гуманітаризація освіти. Підвищення якості іншомовної підготовки висококваліфікованого фахівця можливо при умові внесення суттєвих змін у процес навчання іноземній мові у вищому навчальному закладі шляхом впровадження інноваційних технологій, орієнтованих на професійну сферу, які забезпечують чіткі критерії оцінки мовних компетенцій (система якості освіти).

В умовах розвитку нових інформаційних технологій проблема розвитку іншомовної професійної комунікативної компетенції студентів, як майбутніх представників інформаційного суспільства, набуває особливого значення. Перехід до інформаційного суспільства потребує повного розвитку особистості, в тому числі її комунікативних здібностей, які полегшують входження в світове суспільство і дозволяють успішно функціонувати в ньому. У зв'язку з цим традиційна схема навчання, коли студентам передавалися готові знання, стала малоефективною. Спираючись на сучасні дослідження з педагогіки та психології, можна зазначити, що ефективність навчання залежить від мотивації навчання.

Серед основних завдань, які стоять в наш час перед кожним педагогом, «нема іншої більш важливої і в той же час більш складної, ніж задача формування у студентів позитивно стійкої мотивації, яка побуджувала б до стійкої систематичної навчальної роботи» [2, с. 34].

Як показують численні дослідження та власний досвід, в теперішній час у студентів немовних спеціальностей спостерігається низька мотивація до вивчення іноземної мови у зв'язку з низьким рівнем шкільної підготовки. Студенти пояснюють своє небажання вивчати іноземну мову тим, що це – важка дисципліна, яка потребує багато часу, сил і наполегливості. Зневіра в свої сили, впевненість у неможливості подолати ці перепони ведуть до зниження інтересу до іноземної мови. Тому головне завдання викладача – розкрити творчий потенціал кожного студента, знайти такі дидактичні засоби, які б спонукали до розумової активності. Важливо створити на заняттях такі умови, за якими у студентів з'явиться зацікавленість і бажання вивчати іноземну мову. Необхідно симулювати розвиток пізнавального інтересу у студентів. Вони повинні усвідомлювати, навіщо їм потрібна іноземна мова, яка її практична значущість для майбутнього.

У навчанні іноземній мові існують різні підходи і стратегії. Раніше пріоритет належав класичній або фундаментальній методиці викладання іноземної мови, яка ставить доволі одноманітні завдання – читання тексту, переклад, вправи за текстом. При вивченні тем реалізується тільки одна функція мови – інформативна. В основі класичного підходу лежить розуміння мови як реального і повноцінного засобу комунікації – розвивати всі мовні компоненти (усну і письмову мову, аудіювання та ін.) планомірно і гармонійно. Такий комплексний підхід спрямований на розвиток у студентів здатності розуміти і відтворювати мову, порівнювати дві мовні системи і вивчати граматичні правила [1, с. 98].

Комунікативний підхід включає формування навичок спілкування і здатності до міжкультурної взаємодії. Комунікативна методика дуже популярна і спрямована на практику спілкування – розмовляти та сприймати мову на слух. Комунікативна методика покликана зняти напругу і страх перед спілкуванням. Мета викладача – формування студента як суб'єкта навчальної діяльності, що означає, що викладач повинен навчити його вмінню і навичкам планувати і організовувати свою діяльність, працювати з літературою, систематизувати інформацію, аналізувати матеріал.

Важливим компонентом ефективною роботи при вивченні іноземної мови є ставка на особистісно-орієнтований підхід в якості нової парадигми навчання і виховання, що привело до змін у постановці цілей, відборі змісту, принципів і технологій навчання іноземній мові. Головне – знайти диференційований підхід до студентів: врахування їх можливостей, нахилів, потреб. Особистий досвід викладання іноземної мови на немовних факультетах університету показує, що в групі завжди є студенти з різним рівнем мовної підготовленості. При традиційній формі проведення занять студенти з низьким рівнем знання мови, як правило, не беруть участі в обговоренні, побоюючись сказати щось не так. Саме тому, на нашу думку, особистісно-

орієнтований підхід передбачає уміння студента бачити себе «збоку», самостійно оцінювати свої можливості і потреби. Студент і викладач у процесі навчання весь час знаходяться в ситуації вибору (текстів, вправ, послідовності роботи, завдань), виявляючи самостійність і виходячи із потреб студента, його інтересів, що надає навчанню особистісний сенс.

Відносно змісту навчання іноземній мові необхідна проблемний виклад матеріалу, зіставлення особливостей звичаїв, традицій і культури людей у нашій країні і в країні, мову якої вивчають.

Одним із важливих моментів є те, що акцент робиться не на повідомлення готових знань, а на спонукання студентів до пошуку інформації, роздумів, самостійних висновків і узагальнень, а також «перенос на себе», тобто аплікація до життєвого і мовного досвіду самих студентів.

Саме особистісно-орієнтований підхід дозволяє впровадити в навчальний процес активні методи навчання. Вони дають студентам можливість навчитися, отримуючи досвід у практичній діяльності. Використовуючи активні методи навчання, ми зможемо активізувати розумову діяльність студентів, їх творчий потенціал і підвищити рівень практичної підготовки.

Таким чином, можна зробити висновок, що активні методи навчання – це сукупність педагогічних дій і прийомів, які спрямовані на організацію навчального процесу, створення за допомогою спеціальних засобів умов, що мотивують студентів до самостійного, ініціативного та творчого освоєння навчального матеріалу в процесі пізнавальної діяльності [4, с. 65].

Спираючись на дослідження вчених, можна визначити основні особливості активних методів навчання:

- проблемність: головне завдання процесу навчання в цьому випадку полягає у створенні для студентів проблемної ситуації. Щоб вирішити поставлену проблему, студентові недостатньо тих знань, які він має, це спонукає його активно формувати нові знання, як самостійно, так і з допомогою викладача, використовуючи різні джерела інформації;
- адекватність: під цим терміном розуміється адекватність навчально-пізнавальної діяльності характеру майбутніх практичних завдань і функцій студента. Завдяки цьому можливе формування емоційно-особистісного сприймання студентом професійної діяльності;
- взаємонавчання: колективна діяльність і дискусійна форма обговорення;
- індивідуалізація, що означає організацію навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням індивідуальних здібностей і можливостей студента;
- мотивація, яка формується завдяки тому, що студенти займаються пошуком тієї інформації, яка для них найбільш цікава і важлива.

Активні методи навчання – це навчання в діяльності. Використовувати їх можна на різних етапах навчального процесу. Існують різні підходи до класифікації методів активного навчання залежно від ознаки, яку висувають на перший план. Так, за характером навчально-пізнавальної діяльності активні методи навчання поділяються на два типи. Перший тип – неімітаційні – включають проблемні лекції, проблемно-активні практичні заняття, семінари, дискусії, навчальні та контролюючі програми, конференції, олімпіади та ін. Усі вони орієнтовані на самостійну діяльність і проблемність.

Активні методи навчання другого типу – імітаційні, пов'язані з моделюванням професійної діяльності, тобто імітується як ситуація, так і сама професійна діяльність. Імітаційні активні методи навчання в свою чергу можна розподілити на ігрові та неігрові.

До неігрових активних методів навчання належать: метод аналізу конкретних ситуацій, тренажери, імітаційні вправи на знаходження відомого рішення.

До ігрових активних методів навчання відносять: ділові (управлінські) ігри, методи розігрування ролей, індивідуальні ігрові заняття на моделях, метод проблемного навчання та ін. Ці методи навчання мають високу ефективність у навчальному процесі. Саме ігрові активні методи навчання можна використовувати під час навчання діловому спілкуванню.

Важливо наголосити й на тому, що активні методи навчання забезпечують саморозвиток, самоактуалізацію людини, дозволяють їй самій шукати й осмислювати способи вирішення життєвих ситуацій.

Активні методи також сприяють вирішенню навчальних завдань з різних аспектів, підвищенню пізнавальної активності студентів, розвитку творчих здібностей і нестандартності мислення.

Підсумовуючи зазначене вище, зауважимо, що завдання активних методів навчання полягає у необхідності задіяти всі психічні процеси (мову, пам'ять, уяву та ін.) у процесі засвоєння знань, умінь, навичок з іноземної мови. Викладач у своїй професійній діяльності використовує ті групи методів, які найбільше допомагають здійсненню поставлених дидактичних завдань. Активні методи навчання є найефективнішими засобами залучення студентів до навчально-пізнавальної діяльності. Як свідчить практика, це підвищує рівень оволодіння іноземною мовою, що в наш час особливо важливо у зв'язку зі зростаючими вимогами до випускників.

Від уміння викладача правильно організувати й грамотно обрати ту чи іншу форму проведення заняття залежить ефективність навчального процесу. Найважливіша задача – визначення найефективніших, творчо спрямованих прийомів і засобів.

Таким чином, у дослідженні розглянуто різні види класифікацій активних методів навчання, зроблено спробу аналізу доцільності використання ігрової діяльності на заняттях з іноземної мови. На сучасному етапі

з'явилась можливість використовувати на заняттях різні технічні засоби, такі як комп'ютер, відео- та аудіоапаратура, супутникове телебачення, Інтернет та ін. Це дозволяє зробити заняття з іноземної мови більш цікавими і продуктивними, підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови. Використовуючи новітні технології, студенти не тільки вивчають іноземну мову, але й мають можливість повноцінно її використовувати, наприклад, спілкуючись із зарубіжними друзями з допомогою як електронної пошти (можливість тренуватися в письмі), так і використовуючи веб-камеру, що дозволяє тренуватися в мовленні. Такі заняття дають можливість не тільки зацікавити студентів, а й розвивати їх творчу самостійність, навчатись працювати з різними джерелами знань.

Зазначимо, що формування професійно-мовної компетенції, яка дозволяє фахівцю кваліфіковано судити про явища з обраної ним сфери діяльності, є необхідним кваліфікаційним базисом випускника в системі вищої освіти. При цьому важливою умовою формування професійно-мовної компетенції в процесі вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі виступає створення в ході аудиторних занять, а також у самостійній роботі студентів проблемних ситуацій, адекватних майбутній професійній діяльності. Методи і технології навчання спрямовані на придбання досвіду та оптимального користування знаннями, в результаті чого підвищується вірогідність розвитку особистісних рис, необхідних для ефективної діяльності в рамках тієї чи іншої компетентності.

Можна акцентувати увагу на тому, що активні методи навчання забезпечують саморозвиток, самоактуалізацію особистості, дозволяють їй самій шукати і усвідомлювати способи вирішення життєвих ситуацій, які підходять саме їй. Активні методи навчання забезпечують вирішення освітніх завдань з різних аспектів: підвищення пізнавальної активності студентів; розвиток творчих здібностей і нестандартності мислення; активізацію самостійної діяльності; розвиток комунікативно-емоційної сфери особистості студента; формування позитивної навчальної мотивації; ефективне засвоєння великого обсягу навчальної інформації; розвиток пізнавальних процесів – мови, пам'яті, мислення; розкриття особистісно-індивідуальних можливостей кожного студента і визначення умов для їх прояву і розвитку.

Вартою уваги є оцінка досягнень студентів. Адекватна оцінка забезпечує усвідомлення студентами свого рівня компетентності, дозволяє співвідносити індивідуальні можливості з вимогами програми курсу, освітнього стандарту, ринку праці, а головне – призводить до розуміння рівня «некомпетентності», створюючи тим самим передумови для подальшого самовдосконалення, практичного використання отриманих знань.

Таким чином, розвиваючи необхідні професійні компетенції випускника вищого навчального закладу засобами дисципліни «Іноземна мова» можна вирішити одну з найважливіших проблем сучасної вищої освіти в епоху глобалізації – підготовку фахівців, соціально та академічно мобільних і компетентних у професійному відношенні. Ефективність формування іншомовної комунікативної компетенції забезпечується посередництвом використання активних методів навчання, які адекватно відображають зміст і структуру іншомовної комунікативної компетенції майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникеева Н. П. Психологический климат в коллективе: научное издание / Н. П. Аникеева. – М. : Просвещение, 1989. – 223 с.
2. Байбородова Л. В. Организация воспитательного процесса в школе: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Л. В. Байбородова, М. И. Рожков. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
3. Биркун Л. В. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови / переклад Л. В. Биркун. – К., 1998. – 49 с.
4. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М., 1991.
5. Мартынова Р. Ю. Цели обучения иностранным языкам на современном этапе / Р. Ю. Мартынова. – О. : ПНЦ АПН Украины, 2002. – 111 с.
6. Мельник И. М., Топоров А. О. Использование игровых методов в психологической практике : учебное пособие / И. М. Мельник, А. О. Топоров. – Х. : ХГУ, 1992. – 106 с.
7. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат. – М., 2000.
8. Сафроненко О. И. Программно-методическое, технологическое и кадровое обеспечение качества системы многоуровневой языковой подготовки студентов неязыковых вузов / О. И. Сафроненко. – Ростов н/Д. : Изд-во ООО «ЦВВР», 2006.
9. Степко М. Ф. Вища освіта України і Болонський процес: навчальна програма / М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, В. Д. Шинкарук та ін. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2004. – 18 с.
10. Тарнопольський О. Б. Методики навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому навчальному закладі освіти : навч. посібник / О. Б. Тарнопольський. – К. : Фірма «Інкос», 2006. – 248 с.